

Warszawa, 23 stycznia 2016 r.

Dr hab. prof. nadzw. AWF Bartosz Molik

Wydział Rehabilitacji, AWF Warszawa

RECENZJA

Rozprawy doktorskiej mgr Jarosława Pokaczajło

„Wiedza na temat stanu zdrowia a jakość życia osób po urazie rdzenia kręgowego”

1. Oryginalność problematyki

Ocena jakości życia osób z uszkodzeniem rdzenia kręgowego jest zagadnieniem ważnym. Istotę problemu od strony epidemiologicznej oraz społecznej bardzo szczegółowo opisał Doktorant w pierwszych rozdziałach pracy, jak również w dyskusji. Nie podlega wątpliwości, że poszukiwanie optymalnych metod oddziaływania w szeroko pojętym procesie usprawniania osób po uszkodzeniu rdzenia kręgowego jest jak najbardziej wskazane.

Doktorantowi udało się z powodzeniem osiągnąć zamierzony cel główny pracy. Przedstawiono wystarczające dowody określające związek między wiedzą o stanie zdrowia a poziomem jakości życia osób z uszkodzeniem rdzenia kręgowego (URK). Jak podkreślił Autor, praca *„wypełnia pewną lukę, którą jak dotąd badacze się nie zajmowali”*. Na podstawie przeprowadzonych poszukiwań naukowych można stwierdzić, iż wiedza na temat stanu zdrowia osób po URK stanowi nowy determinant jakości życia. Analiza pozostałych zmiennych w relacji do jakości życia osób po URK również stanowi o oryginalności podjętej problematyki badań. Doktorant zaktualizował informacje, co do których do tej pory badacze nie byli zgodni.

Istotnym walorem pracy jest jej wartość aplikacyjna. Doktorant prezentuje wnioski, które powinny być uwzględniane przy postępowaniu terapeutycznym z osobami po URK.

2. Struktura pracy

Rozprawa liczy 123 strony tekstu, zawiera 1 rycinę, 4 histogramy oraz 18 tabel. Dodatkowo w aneksie pracy załączono test wiedzy, kwestionariusz jakości życia oraz metryczkę wykorzystywane w badaniach. Praca podzielona jest na 10 rozdziałów. Pierwsze 3 rozdziały stanowią wprowadzenie do części badawczej pracy. Wydaje się, że korzystniejsze byłoby opracowanie jednego rozdziału pracy (rozdział 1), zatytułowanego „wprowadzenie do problemu badawczego”, z trzema podrozdziałami, które tworzyłyby pewną strukturalną i tematyczną całość. Proponowałbym również wyeksponowanie rozdziału 4.1. („Uzasadnienie tematyki badań”) na końcu części związanej z wprowadzeniem do problemu badawczego pracy, przed rozdziałem „Problematyka badań”. Struktura pozostałych rozdziałów tj. „Metodyka badań”, „Wyniki badań”, „Dyskusja”, „Podsumowanie wyników i wnioski”, „Piśmiennictwo” oraz „Aneks” nie budzi zastrzeżeń.

3. Dojrzałość koncepcji, sformułowanie problemu pracy, jasność stawianych celów oraz pytań badawczych

Walorem pracy jest umiejętność przedstawienia założeń pracy w oparciu o bogate piśmiennictwo, które wskazuje na bardzo dobrą znajomość prezentowanej problematyki badań. Doktorant potwierdza, że posiada najnowszą wiedzę na temat prezentowanego przez siebie problemu.

Autor rozprawy w pierwszych trzech rozdziałach pracy, liczących 31 stron, w sposób jasny i dojrzały opisał właściwy problem pracy. Skupił się na problemach, które wymagają dalszych badań, różnicach w opinii autorów. Starał się zaprezentować dotychczasowe osiągnięcia naukowców, podkreślając ograniczenia ich badań, wątpliwości i kontrowersje. Jednocześnie wyraźnie podkreślił, że w literaturze istnieje niewielka liczba publikacji skupiających się na ocenie wiedzy osób po URK.

Doktorant w pierwszej części dysertacji skoncentrował się na charakterystyce urazów rdzenia kręgowego, analizie jakości życia osób po URK oraz wiedzy na temat stanu zdrowia osób po URK. Rozdziały zostały opisane w sposób czytelny, z wykorzystaniem najnowszych pozycji piśmiennictwa, potwierdzając bardzo dobrą znajomość opisywanych zagadnień. Mimo bardzo dobrego opisu, mam pewne wątpliwości czy tak obszerna charakterystyka epidemiologiczna, powikłań pourazowych oraz rehabilitacji osób po URK jest konieczna. Z

drugiej strony przybliżyła ona czytelnikowi problematykę jakości życia, która została opisana w dalszej części dysertacji.

Proponowałbym nieco precyzyjniejszy opis stwierdzenia, w którym Autor pisze: *„Dodatkowym czynnikiem mającym wpływ na zwiększanie się wskaźnika urazowości rdzenia kręgowego ma postępujący rozwój medycyny, umożliwiający ciągłą poprawę skuteczności leczenia, a przez to zmniejszenie śmiertelności w grupie osób po całkowitym URK w odcinku szyjnym”*. Proponowałbym rozwinięcie tego zdania, gdyż z opisu wynika iż postęp medycyny negatywnie wpływa na zdrowie osób po URK.

Na stronie 30 Autor wskazuje na czas od urazu jako czynnik istotnie wpływający na jakość życia pacjentów. Czy nie warto zastanowić się, szczególnie w realiach naszego kraju, nad wpływem zmian gospodarczo-ekonomicznych, które mogą równie istotnie wpływać na jakość życia, podobnie jak czasu od urazu. Warto przy tym dodać, że czas od urazu w badanej grupie mieścił się w zakresie od roku do 31 lat.

Cel główny pracy oraz trzy cele dodatkowe sformułowano poprawnie. Jednocześnie sugerowałbym określenie co było celem aplikacyjnym oraz poznawczym pracy. Doktorant sformułował siedem pytań badawczych. Każde z pytań jest ściśle związane z założeniami pracy. Proponowałbym modyfikację drugiego pytania badawczego. Zamiast *„Które obszary wiedzy na temat stanu zdrowia są najlepiej znane osobom po URK, a które są najmniej znane?”* proponowałbym sformułowanie: *„Które obszary wiedzy na temat stanu zdrowia są najlepiej i najmniej znane osobom po URK?”*.

Osobiście uważam, że wprowadzenie hipotez na poziomie dysertacji doktorskiej nie jest koniecznością. Autor opracował pięć hipotez, z których na przykład druga dotyczy problemów zbyt szczegółowych aby istniała konieczność opracowywania dla nich hipotez badawczych (np. weryfikacja wiedzy na temat odżywiania/diety i dysrefleksji autonomicznej). Mimo moich wątpliwości, chciałbym podkreślić, że każda z hipotez badawczych została poprawnie sformułowana, a wcześniej opisana krótkim, klarownym wstępem, doprecyzowującym omawiany problem.

4. Poprawność doboru materiału i metod badawczych

W pracy przedstawiono bardzo dobry opis grupy badanej. Być może przy opracowywaniu publikacji naukowych warto byłoby jednak doprecyzować kryteria włączenia i wyłączenia do badań. W rozdziale 5.1. („Procedura postępowania”) sugerowałbym

jednocześnie wprowadzenie informacji o zgodzie odpowiedniej Komisji Etycznej na realizację badań.

Doktorant w sposób czytelny zaprezentował zastosowane narzędzia badawcze. Ich użycie w pracy nie budzi zastrzeżeń, tym bardziej, iż już we wcześniejszych fragmentach pracy Autor wskazywał na poprawność wymienionych narzędzi i ich zastosowanie w piśmiennictwie.

Analiza statystyczna została przeprowadzona w sposób poprawny. Sugerowałbym jedynie doprecyzowanie dla jakich par grup zastosowano nieparametryczny test U Manna-Whitney'a. Uszczegółowienie, które pary grup były ze sobą porównywane powinno ułatwić czytelnikowi dalszą analizę wyników badań. W pracy Doktorant wykorzystał współczynnik α Cronbacha do weryfikacji rzetelności. Proponowałbym w tym fragmencie pracy na powołanie się na odpowiednią pozycję piśmiennictwa, która potwierdzałaby, iż wartości wskaźnika większe od 0,7 wskazują na rzetelność badanego narzędzia.

5. Analiza wyników

Doktorant w sposób poprawny i czytelny zaprezentował wyniki badań. Opisy wyników nie budzą wątpliwości, są łatwe do zinterpretowania. Aczkolwiek, zdaniem recenzenta, korzystne byłoby doprecyzowanie wyników, tzn. poza podaniem istotności korelacji warto wskazać na czym one polegały. I tak, wskazując na wysoce negatywny związek między wiekiem w dniu badania a ograniczeniem w pełnieniu ról z powodów emocjonalnych (str. 56, tab. 8) warto byłoby doprecyzować czytelnikowi, że wraz z wiekiem badania obniża się jego ocena związana z ograniczeniami w pełnieniu ról z powodów emocjonalnych. Te detale mogą pozwolić czytelnikowi na lepsze zrozumienie tak dużej liczby porównań i wpływu różnych zmiennych na jakość życia badanych. Podobne doprecyzowanie wskazane jest w opisie grup osób z tetraplegią i paraplegią (str. 63).

Proponowałbym jednocześnie unikanie w tej części dysertacji opisu wyników, które okazały się nieistotne statystycznie (np. „kobiety po URK uzyskały wyższe wyniki w ocenie wymiaru fizycznego niż mężczyźni po URK”; str. 57). W takiej sytuacji możemy co najwyżej wskazywać na pewną tendencję, którą można byłoby opisać w dyskusji pracy.

6. Dyskusja

Objętość tej części pracy wynosi 16 stron. Na wyróżnienie zasługuje bardzo dobra znajomość problematyki badań na co wskazuje pierwsza część dyskusji – „Omówienie głównych wyników badań”. Doktorant posługuje się wieloma przykładami literaturowymi, potwierdzając bardzo dobrą znajomość problematyki badań oraz umiejętność logicznego rozwiązania problemu pracy. W dyskusji odniesiono się do każdej z pięciu hipotez badawczych sformułowanych we wcześniejszym rozdziale pracy.

W kolejnej części dyskusji Autor sugeruje, że *„istnieją prawdopodobnie inne czynniki, które mogą wskazywać silniejszy związek z jakością życia niż te, które zostały zawarte w badaniach własnych”*. Warto rozszerzyć tę część dyskusji o własne przemyślenia i ewentualne wskazówki przedstawione przez innych autorów w dostępnym piśmiennictwie.

W innej części dyskusji Doktorant opisał wskazania do dalszych badań, skupiając się jednocześnie na ograniczeniach badań własnych. Wprowadzenie tej części świadczy o dojrzałości Doktoranta, pokorze w poszukiwaniach naukowych, znajomości problematyki oraz umiejętności wyznaczania dalszych kierunków badań. Rekomendacje do dalszych badań wystawione przez Autora pracy są jak najbardziej słuszne. Zgodnie z opinią recenzenta do najważniejszych ograniczeń badań własnych należy niewielka liczebność badanych grup. W opinii recenzenta warto też zastanowić się, czy na wyniki badań nie miała wpływu aktywność podejmowana przed urazem lub doświadczenie sportowe. Wątpliwości budzi również fakt porównywania ze sobą grup, które mogły różnić się między sobą innymi czynnikami. Dla przykładu nie wiemy czy porównywana ze sobą grupa kobiet i mężczyzn nie różniła się między sobą pod względem poziomu uszkodzenia, czasem od urazu, czy chociażby wiekiem podczas badania. Warto byłoby doprecyzować te informacje podczas przygotowywania publikacji naukowych w procesie implementacji wyników.

Ostatnią część dyskusji stanowi wskazanie do praktyki rehabilitacyjnej, w której przedstawiono autorski program kształcenia osób po URK. Opisany program stanowi część aplikacyjną pracy, ale nie jest bezpośrednio związany z wynikami badań. Recenzent nie widzi związku między uzyskanymi wynikami badań, a prezentowanym programem. Co więcej, Doktorant podkreślił, że program został *„stworzony na podstawie istniejących już programów oraz w oparciu o wiedzę z podręczników z zakresu URK”*. Tę bardzo ciekawą część dyskusji proponowałbym umieścić w aneksie pracy.

7. Poprawność sformułowanych wniosków

Sformułowano siedem wniosków, które odpowiadają na postawione wcześniej pytania badawcze. Doktorant wskazuje na zależności między jakością życia a wiedzą na temat stanu zdrowia, określa poziom wiedzy badanych, a także wskazuje na związek między wybranymi zmiennymi a jakością życia badanych.

Sugerowałbym w szczególności modyfikację wniosku czwartego, który opisuje wyniki badań, między innymi, poprzez podanie wartości średnich. Korzystne byłoby przedstawienie co wynika z przeprowadzonych badań.

8. Dobór i wykorzystanie materiału źródłowego

Wysoko oceniam dobór i wykorzystanie pozycji piśmiennictwa w pracy. Doktorant dokonał przeglądu 205 pozycji literatury, głównie publikacji obcojęzycznych (152 pozycje), prezentowanych na łamach wielu renomowanych czasopism. Jak wskazano wcześniej, Doktorant dowiódł bardzo dobrej znajomości podjętej przez siebie problematyki badań.

Doktorant nie zachował jednak jednolitego zapisu piśmiennictwa. W zależności od pozycji piśmiennictwa opisywano tom i numer czasopisma lub wyłącznie numer czasopisma. Numery czasopism były zapisywane w nawiasach zwykłych lub bez nawiasu. Warto zunifikować zapis pozycji piśmiennictwa w całym rozdziale. W przypadku niektórych rozdziałów w monografiach nie podano stron rozdziału (np. Buczyński 1986). Nie zawsze rok publikacji podawano za nazwiskami autorów (np. Hulek 1969). Również zapewne przez pomyłkę zapisano nazwę czasopism z małej litery (np. Opara i wsp. 1998, Opara i Opieczonek 1995). Warto pamiętać, iż angielskie słowa „of” oraz „and” w nazwie czasopism zapisywane w postaci małych liter. Z kolei w pracach wieloautorskich proponuję za każdym razem wprowadzenie nazwisk wszystkich autorów (np. Nelson i wsp. 1977).

9. Poprawność językowa, terminologiczna i formalna pracy

Rozprawa pod względem redakcyjnym została przygotowana bardzo starannie. Została również napisana poprawnie językowo. Sporadyczne uchybienia stylistyczne recenzent zaznaczył w tekście pracy. Z kolei wprowadzenie opisu skrótów porządkuje treść pracy. Recenzent nie dostrzegł również istotnych błędów terminologicznych zawartych w tekście pracy. Struktura pracy, poza wcześniej opisanymi sugestiami, a także proporcje między poszczególnymi częściami rozprawy są prawidłowe.

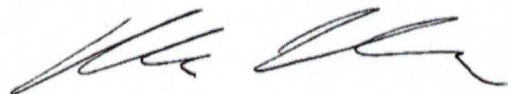
10. Podsumowanie

Podsumowując stwierdzam, że rozprawa doktorska mgr Jarosława Pokaczajło zawiera oryginalne rozwiązanie problemu naukowego. Do najważniejszych osiągnięć Doktoranta zaliczam: (1) ocenę związku między wiedzą o stanie zdrowia oraz jakością życia osób po uszkodzeniu rdzenia kręgowego, (2) ocenę znajomości wiedzy na temat stanu zdrowia oraz znajomości zagadnień dotyczących poszczególnych obszarów codziennego funkcjonowania osób po URK, a także (3) wskazanie najważniejszych czynników warunkujących poziom wiedzy na temat stanu zdrowia osób po URK.

Wskazane w recenzji uchybienia, sugestie i propozycje modyfikacji mają charakter porządkujący, a ich celem jest podwyższenie wartości pracy i efektywnej implementacji wyników badań. Nie mają one istotnego wpływu na końcową ocenę pracy.

Biorąc pod uwagę wszystkie powyższe względy uznaję, że przedstawiona mi do oceny rozprawa doktorska Pana mgr Jarosława Pokaczajło pt. „*Wiedza na temat stanu zdrowia a jakość życia osób po urazie rdzenia kręgowego*” stanowi oryginalne rozwiązanie problemu naukowego oraz wykazuje bardzo dobrą wiedzę teoretyczną kandydata w naukach o kulturze fizycznej.

Wobec spełnienia wymagań zawartych w Art. 13, ust.1 Ustawy z dnia 14 marca 2003 r. o stopniach naukowych i tytule naukowym oraz stopniach naukowych i tytule w zakresie sztuki (Dz. U. Nr 65, poz. 595 z późn. Zm.) przedkładałam Radzie Wydziału Wychowania Fizycznego, Sportu i Rehabilitacji Akademii Wychowania Fizycznego im. Eugeniusza Piaseckiego w Poznaniu wniosek o przyjęcie rozprawy doktorskiej Pana mgr Jarosława Pokaczajło pt. „*Wiedza na temat stanu zdrowia a jakość życia osób po urazie rdzenia kręgowego*” i dopuszczenie jej do publicznej obrony.

Dr hab. Bartosz Molik prof. nadzw.